

Владимир П о л о м а ц (Крагујевац)

О САВРЕМЕНИМ БЕОГРАДСКИМ ХОДОНИМИМА АНТРОПОНИМСКОГ ПОРЕКЛА¹⁾

ABOUT BELGRADE'S CONTEMPORARY HODONYMS OF ANTHROPONYMIC ORIGIN

This paper analyzes the most important structural and semantic features of contemporary hodonyms (street names) of anthroponymic origin in Belgrade, the capital of Serbia. Structural analysis showed that the majority of hodonyms are noun phrases with the noun *street* in the center and incongruent attribute expressed with possessive genitive of anthroponym. The most important results of motivationally-semantic analysis can be summarized as follows: (a) the biggest number of analyzed hodonyms is ideologically motivated by preserving memories of pre-war members of the Communist movement and the Partisan movement during World War II, (b) a large number of hodonyms is motivated by preserving the memory of the famous people from Serbian and world culture (writers, scientists and artists) and the famous people from Serbian medieval and modern history, (c) only a few hodonyms of anthroponymic origin with real motivation (streets named after people or families who are living or lived in the area where the street was established) were recorded.

Keywords

urbanonymy, hodonyms, Belgrade, Republic of Serbia

1. Уводне напомене

У предмету овога прилога налази се истраживање најважнијих лингвистичких одлика савремених ходонима (назива улица)²⁾ антропонимског порекла у Београду, главном граду Републике Србије. Рад је заснован на корпусу од 1402 ходонима (што представља око 58 % укупног броја) који су ексцерпирани из двотомног лексиконског издања Улице и тргови Београда,³⁾ у коме се доноси историјат и савремено стање београдске ходонимије до 2004. године.⁴⁾ Истраживање је проведено са примарним циљем дескрипције и статистичке презентације

¹⁾ Старија верзија овога рада са насловом *With regards to the structure and semantics of contemporary Serbian hodonyms* изложена је на XXIV међународном ономастичком конгресу *Names in daily life* (XXIV International Congress of Onomastic Sciences) одржаном у Барселони између 5. и 9. септембра 2011. године.

²⁾ Под термином ходоним у овоме раду подразумевани су само називи улица. Малобројни називи тргова (агороними) остали су изван разматрања.

³⁾ Н. Л. Стојановић и др., *Улице и тргови Београда*, књ. 1: А–М, Београд 2004; Н. Л. Стојановић и др., *Улице и тргови Београда*, књ. 2: Н–Ш, Београд 2005.

⁴⁾ Малобројне промене у називима београдских улица извршене након 2004. године нису узете у разматрање приликом писања рада.

најважнијих структурних и семантичких типова наведених ходонима. Будући да у српској ономастици до сада није било знатнијег интересовања за проучавање ходонимије,⁵⁾ секундарни циљ рада представља и покушај успостављања теоријско-методолошке парадигме за овај тип истраживања, што би у перспективи требало да води испитивању ходонимије и других градова Србије, а затим и њиховом међусобном поређењу, као и поређењу са стањем других (јужно)словенских и европских градова. Ексерцирана грађа анализирана је само са синхроног аспекта, док је интересантна дијахрона перспектива (посебно бројни случајеви преименовања улица) остављена за другу прилику.

2. О структури и пореклу ходонима

Савремени београдски ходоними антропонимског порекла посматрани са структурног аспекта представљају именичке синтагме у чијем се центру најчешће налази именица *улица* (веома ретко *булевар*, *шеталиште*, *венац* или *обала*), док се у функцији зависног члана могу наћи три типа атрибута на основу којих разликујемо три структурна модела ових ходонима:

(а) модел 1: неконгруентни атрибут исказан посесивним генитивом;

(б) модел 2: неконгруентни атрибут исказан посесивним придевом;

(в) модел 3: конгруентни атрибут исказан именичком синтагмом у номинативу.

Статистички приказ заступљености наведених модела у корпусу приказан је у следећој табели.

Табела 1: Структурни модели ходонима антропонимског порекла

Структура	Број примера	Процент
Модел 1	1131	80,67%
Модел 2	254	18,11%
Модел 3	17	1,21%
Укупно	1402	100%

⁵⁾ Нешто више пажње завређују само М. Лађевић, Прилог проучавању наше ходонимије, Ономатолошки прилози V, 1984, рс. 1–12; В. Ракић, Називи улица у Новоме Саду: *ponen est omen*. У: В. Васић – Г. Штрбац (ур.), *Говор Новог Сада*, св. 2: Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине, Филозофски факултет 2011, рс. 549–568. Мањег су значаја М. Ж. Чаркић, О променама назива улица у Београду условљеним различитим историјским контекстима. У: Р. Odaloš – М. Majtán (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*, Banská Bystrica – Bratislava 1996, рс. 243–249; Н. Јошић, О називима улица Београда (као делу културно-историјске баштине) и о њиховом поимању данас. У: Р. Odaloš – М. Majtán (eds.), *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*, Banská Bystrica – Bratislava 1996, рс. 250–256; С. Стојановић, Ходонимијске метаморфозе или о преоблачењу улица, Српски језик XIII, 2008, рс. 163–179.

2.1. Највећи број савремених београдских ходонима антропонимског порекла – како показује наведена табела – исказан је именичком синтагмом са посесивним генитивом у функцији зависног члана (атрибута) синтагме. Ходониме представљене овим моделом можемо даље поделити према врсти антропонима који се налази у атрибуту синтагме. У зависности од овога критеријума разликујемо следеће типове ходонима модела 1:

- (а) подтип 1: ходоними пореклом од имена и презимена;
- (б) подтип 2: ходоними пореклом од презимена;
- (в) подтип 3: ходоними пореклом од имена;
- (г) подтип 4: ходоними пореклом од имена, презимена и надимка;
- (д) подтип 5: ходоними пореклом од надимка;
- (ђ) подтип 6: малобројни ходоними који остају изван наведених категорија.

Статистички приказ заступљености ових типова ходонима представљен је у табели бр. 2.

2.1.1. Међу ходонимима исказаним посесивним генитивом – како показује наведена табела – очекивано је највише оних који су постали од имена и презимена. Поред типичних примера из ове групе: *Виктора Игоа, Вука Караџића, Данила Киша, Едварда Грига, Емила Золе, Јурија Гагарина, Марка Пола, Самјуела Бекета, Цона Кенедија*, итд. – наводимо и малобројне примере са именицама *булевар, шеталиште* и *обала* у центру синтагме која представља ходоним: *Булевар Арсенија Чарнојевића, Булевар кнеза Александра Карађорђевића, Булевар Михаила Пупина, Булевар Николе Тесле, Булевар Франције д'Еперее, Шеталиште Лазаро Карденаса, Обала мајора Драгутина Гавриловића*; – као и прототипичне примере ходонима код којих се испред имена и презимена налази и ознака занимања или титула: *Вајара Ђоке Јовановића, Велемајстора Боре Костића, Војводе Симе Поповића, Генерала Михаила Недељковића, др Хуга Клајна, Капетана Радича Петровића, Кнеза Симе Марковића, Мајора Бранка Вукосављевића, Митрополита Павла Ненадовића, Пилота Ратка Јовановића, Проте Милана Смиљанића, Пуковника Миленка Павловића, Сердара Јанка Вукотића, Учитеља Владе Илића, Учитељице Милице Јанковић, Хаџи Николе Живковића, Хероја Милана Тепића*, итд.

Табела 2: Ходоними модела 1 према врсти антропонима

Врста антропонима	Број примера	Процент
Име и презиме	869	77,27 %
Презиме	104	8,93 %
Име	73	6,27 %
Име, презиме и надимак	44	3,89 %
Надимак	29	2,56 %

Остало	12	1,06 %
Укупно	1131	100 %

2.1.2. У категорији ходонима исказаних посесивним генитивом од презимена могу се издвојити следеће групе примера: (а) ходоними постали само од презимена; (б) ходоними постали од каквог породичног термина (*браћа, сестре, породица, мајка*) и презимена; и (в) ходоними постали од ознаке занимања или титуле и презимена.

Најмањи број примера забележен је у првој категорији: *Гарсије Лорке, Грчића Миленка, Немировић Данченка, Љермонтова, Биничког, Виловског, Достојевског, Каћанског, Козачинског, Левскога, Мајаковског, Мушицког, Рачкога, Станиславског, Чернишевског, Бургерових, Девалдових.*

Највећи број примера из друге категорије представљају ходоними мотивисани успоменом на припаднике предратног комунистичког покрета, на учеснике партизанског покрета или на жртве у II светском рату: *Браће Абафи, Браће Баршишића, Браће Барух, Браће Гавриловића, Браће Ергића, Браће Јелића, Браће Јеремиић, Браће Јерковић, Породице Трајковић, Сестара Букумировић, Сестара Вуковић, Сестара Миловановић, Сестара Страјин, итд.*⁶⁾

Остали примери из ове категорије: *Браће Амар* (борци у балканским ратовима и I светском рату), *Браће Грим* (немачки књижевници), *Браће Југовића* (ликови српске епске поезије), *Браће Крсмановића* (трговци и добротвори XIX века), *Браће Лимијер* (оснивачи кинематографије), *Браће Миладинов* (македонски културни и просветни радници), *Браће Недића* (јунаци I српског устанка), *Браће Радовановића* (пионири српске науке), *Браће Рибникара* (оснивачи и сарадници *Политике*), *Мајке Југовића* (лик из српске епске поезије), *Мајке Кујунџића* (Лазар Кујунџић, учитељ и национални радник XIX века).

Примери из треће категорије најчешће представљају презимена истакнутих војсковођа и војника из новије српске историје. Наводи се мањи број прототипичних примера: *Адмирала Гепрата, Војводе Бојовића, Генерала Васића, Капетана Завишића, Мајора Јагодића, Маршала Бирјугова, Намесника Протића, Поручника Спасића и Машере, Пуковника Баџића.*

Остали примери из ове категорије различито су мотивисани: *др Велимировића* (Милутин Велимировић, лекар, књижевник и преводилац), *Инжењера Атанацковића* (Коста Атанацковић, истакнути пројектант), *Инжењера Капуса* (Драгутин Капус, истакнути инжењер и градитељ), *Господара Вучића* (Тома Вучић-Перишић, устаник и српски политичар XIX века), *Леди Пеџет* (Леила

⁶⁾ Питање нормативног статуса ходонима типа Браће Гавриловић/Браће Гавриловића остало је изван предмета овога рада.

Пеџет, супруга британског амбасадора у Београду, помагала српску војску у I светском рату), *Мис Ирбијеве* (Мис Аделина Паулина Ирби, путописац, добротворка, просветитељ), *Митрополита Мраовића* (Теодосије Мраовић, београдски митрополит и народни добротвор XIX века), *Митро-полита Стратимировића* (Стеван Стратимировић, црквени, просветни и национални радник, књижевник и историчар), *Проте Ђурића* (свештеник и политичар XIX века), *Рабина Алкалаја* (Јехуда бен Шомло Хај Алкалај, земунски рабин), *Учитеља Михаиловића* (први учитељ у Железнику).

2.1.3. У категорији ходонима исказаних посесивним генитивом од личног имена доминирају ходоними постали од титуле и личног имена. Ходоними који припадају овој категорији најчешће представљају имена српских владара различитих титула (*бан, вожд, деспот, жупан, кнегиња, кнез, краљ, краљица, херцег, цар, царица*), имена војсковођа XIX и XX века (титуле *војвода* и *сердар*) и имена црквених великодостојника (титуле *архиепископ, патријарх, митрополит, прота, ђакон*). Наводе се само изабрани прототипични примери: *Бана Иваниша, Вожда Карађорђа, Деспота Ђурђа* (x2), *Жупана Часлава, Кнегиње Љубице, Кнеза Михаила, Краља Петра, Краљице Марије, Херцег-Стјепана, Цара Душана, Цара Лазара, Царице Милице, Војводе Степе, Сердар Јола, Архиепископа Данила, Митрополита Петра, Патријарха Јоаникија, Проте Матеје, Бакона Авакума*.

У мањем броју примера ходоними исказани посесивним генитивом од личног имена представљају хагиониме: *Светог Климента, Светог Марка, Светог Наума, Светог Николе, Светог Саве, Ђурила и Методија*.

Изван наведених категорија остају малобројни изоловани примери: *Дели Радивоја* (епски јунак), *Мајке Ангелине* (Ангелина Бранковић, српска деспотица), *Мајке Јевросиме* (епска јунакиња), *Комнен барјактара* (епски јунак), *Ђује и Драгољуба* (Драгољуб и Ђуја Алексић, брат и сестра, жртве борби за ослобођење Београда у II светском рату).

2.1.4. Ходоними исказани посесивним генитивом од надимка указују на различите међусобно удаљене типове мотивације. Само илустрације ради наводи се мањи број примера: *Боце и Јакше* (Обрад Белошевић-Боца и Драгош Јанковић-Јакша, спортски радници), *Војводе Тозе* (Светозар-Тоза Ранковић, комитски војвода), *Зеке Буљубаше* (Јован Глигоријевић, јунак I српског устанка), *Змај-Огњена Вука* (српски деспот XV века, опеван у народним епским песмама), *Змаја од Ноћаја* (Стојан Чупић, војвода у I и II српском устанку), *Кнеза од Семберије* (Иван Кнежевић или Кнез Иво од Семберије, кнез у Семберији у XIX веку), *Љубе Чупе* (Љубомир Јовановић-Чупа, национални радник и новинар на прелазу XIX у XX век), *Коче капетана* (Коста-Коча Анђелковић, командант шумадијских добровољаца у аустро-турском рату 1788. год.), *Мике Аласа* (Михаило Петровић-Мика Алас, математичар), *Милице*

Српкиње (Милица Стојадиновић-Српкиња, песникиња XIX века), *Милоја Бака* (устаник и вођа побуне против Милоша Обреновића), *Чиче Романијског* (Славиша Вајнер-Чича, припадник партизанског покрета), итд.

2.1.5. Ходоними исказани посесивним генитивом од личног имена, презимена и надимка најчешће упућују на припаднике партизанског покрета у II светском рату. Само илустрације ради наводи се мањи број примера: *Бранислава Баршићића-Доктора*, *Василија Ђуровића-Вака*, *Василија Ђуровића-Жарког*, *Василија Ранковића-Баће*, *Вељка Лукића-Курјака*, *Венац Милице Петровић-Трепуше*, *Владете Поповића-Пиницког*, *Војина Ђурашиновића-Косте*, *Данила Лекића-Шпанца*.

Изван ове категорије остају само малобројни примери: *др Иве Поповића-Банија* (лекар, кардиохирург), *Живка Настића-Бабе* (Настићи, староседеоци у Жаркову), *Лазе Јовановића-Порција* (оперски певач), *Милорада Јанковића-Доце* (сликар и графичар), *Стефана Михаиловића-Стевче* (политичар XIX века).

2.1.6. У категорији осталих примера преовлађују малобројни ходоними мотивисани именима ликова из српске епске поезије. У следећим примерима ходоним је исказан посесивним генитивом од имена и *проепонима*⁷⁾ који упућује на место порекла: *Сењанин Тадије*, *Сењанин Иве*, *Сибињанин Јанка*, *Тодора од Сталаћа*, *Топлице Милана*. Забележен је по један пример за ходониме исказане посесивним генитивом од *митонима* (*Вила Равијојла*) и *андронима* (*Хасанагиница*).

Поред имена ликова епске народне поезије у категорији осталих примера налазимо и два ходонима исказана посесивним генитивом од хагионима: *Ђорђа Кратовца*, *Светог Прохора Пчињског*. У оба примера други део хагионима представља проепоним који упућује на место.

2.2. Према критеријуму врсте антропонима ходониме представљене моделом 2 можемо поделити на следеће подтипове:

- (а) подтип 1: ходоними пореклом од имена;
- (б) подтип 2: ходоними пореклом од презимена;
- (в) подтип 3: ходоними пореклом од надимка;
- (г) подтип 4: ходоними пореклом од племенског имена;
- (д) подтип 5: малобројни ходоними који остају изван наведених категорија.

Статистички приказ заступљености ових подтипова ходонима представљен је у следећој табели.

⁷⁾ Термин проепоним употребљен је према М. Грковић, *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Нови Сад 1983, рс. 101.

Табела 3: Ходоними модела 2 према врсти антропонима

Врста антропонима	Број примера	Процент
Име	27	10,62%
Презиме	162	63,77%
Надимак	61	24,01 %
Племенско име	2	0,78%
Остало	2	0,78%
Укупно	254	100%

2.2.1. Међу ходонимима исказаним посесивним придевом од имена највише је оних који су пореклом од имена знаменитих личности српског средњег века: *Доментијанова*, *Јефимијина*, *Макаријева*, *Мирослављева*, *Немањина* (x2), *Оливерина*, *Пајсијева*, *Симонидина*, *Теодорина*, *Теодосијева*, *Владетина*, *Рељина*. Изостанак презимена условљен је двема чињеницама: (а) код монаха и црквених великодостојника присутно је само монашко име; (б) код световних лица овога времена изостаје презиме (необавезно је присутан пропеоним, најчешће патроним).

У овој се групи посебно издвајају и ходоними пореклом од имена српских књижевника XIX века: *Бранкова*, *Вукова*, *Доситејева* (x2).

Остали примери ходонима исказаног само личним именом указују на различите, често и удаљене, мотиве именовања: *Дантеова* (Данте Алигијери), *Ђушина* (Ђуша Вулићевић, војвода из I српског устанка), *Елвирина* (Елвира, лик из Моцартове опере Дон Ђовани), *Јовијанова* (Јовијан, римски император рођен у Сингидунуму, данашњем Београду), *Коканова* (петогодишњи дечак стрељан у београдском логору Бањица током II светског рата), *Паунова* (Паун Јанковић-Баћа, српски политичар XIX века), *Симина* (Сима Нешић, жртва турског бомбардовања Београда у XIX веку), *Смаилова* (Смаил Муратагић, учесник партизанског покрета у II светском рату).

2.2.2. Највећи број ходонима исказан посесивним придевом – како показује табела 3 – постао је од презимена. Из обимног корпуса наводе се илустрације ради само неколико примера који упућују на општепознате личности из светске политике и културе: *Гандијева*, *Гетеова*, *Колумбова*, *Масарикова*, *Моцартова*, *Нехруова*, *Петраркина*, *Раблеова*, *Рузвелтова*, *Толстојева*, *Шекспирова*, итд.

2.2.3. Међу ходонимима исказаним посесивним придевом од надимка бројем и структуром издвајају се примери који упућују на знамените личности српске историје с почетка XIX века (најчешће учесници I и/ли/ II српског устанка): *Баба Вишињина* (Вишња, мајка кнеза Милоша Обреновића), *Господар Јевремова* (Јеврем Обреновић, управник Београда у XIX веку), *Господар Јованова* (Јован Обреновић, брат кнеза Милоша Обреновића), *Хаџи Ђерина* (Хаџи Георгије Ђорђевић), *Хаџи Мелентијева* (Хаџи Мелентије Стефановић), *Хаџи Проданова*

(Хаџи Продан Глигоријевић), *Хаџи Рувимова* (Рафаил Нешковић-Хаџи Рувим), *Кнез Милетина* (кнез Милета Радојковић), *Поп Лукина* (Лука Лазаревић, свештеник), *Поп Стојанова* (Стојан Крстић, свештеник), *Татар-Богданова* (Татар-Богдан Ђорђевић), *Узун Миркова* (Узун-Мирко Апостоловић), *Хајдук-Вељкова* (Хајдук-Вељко Петровић), *Хајдук-Станкова* (Хајдук-Станко Алексић), *Цинцар-Јанкова* (Цинцар-Јанко Поповић), *Чолак Антина* (Чолак-Анта Симеоновић), *Чучук-Станина* (Чучук-Стана).

Структура наведених надимака добро осликава манир српске антропониимије XIX века у којој су људи често били препознавани по сложенем надимку састављеном од личног имена и атрибута који – како показују наведени примери – може упућивати на сродничке односе (*баба*), титулу (*кнез*, *господар*, *хаџи*), занимање (*поп*, *татар* (*курир*), *хајдук*), порекло (*Цинцар*) или какву телесну особину (*узун*, *чолак*, *чучук*).

Остале ходониме исказани посесивним придевом од надимка биће представљени према продуктивнијим мотивационим моделима. Највећи број примера упућује на следеће три категорије:

- (а) на предратне припаднике комунистичког покрета или учеснике партизанског покрета у II светском рату: *Брилетова* (Стеван Петровић-Бриле), *Жикина* (Живко Стефановић-Жика), *Кајухова* (Карел Дестовник-Кајух), *Карпошева* (Христијан Тодоровски-Карпош), *Корчагинова* (Бранислав Николић-Корчагин), *Матрозова* (Милан Степановић-Матроз), *Митраљетина* (Светислав Голубовић-Митраљета), *Пинкијева* (Бошко Павковљевић-Пинки), *Хасанова* (Витомир Савин-Хасан), итд.;
- (б) на знамените историјске личности српског XIX века (војнике и политичаре): *Абердарева* (Милан Кујунџић-Абердар), *Бата-Лакина* (Лазар Арсенијевић-Бата Лака), *Блазнавчева* (Миливоје Петровић-Блазнавац), *Добрачина* (Јован Димитријевић-Добрача), *Карађорђева* (x2) (Ђорђе Петровић-Карађорђе), *Книћанинова* (Стеван Петровић-Книћанин), *Ковачева* (Јован Петровић-Ковач), *Молерова* (Петар Николајевић-Молер), итд.;
- (в) на знамените српске књижевнике и уметнике XIX и XX века: *Дисова* (Владислав Петковић-Дис), *Змај-Јовина* (x2) (Јован Јовановић-Змај), *Даничарева* (Ђорђе Поповић-Даничар), *Михизова* (Борислав Михајловић-Михиз), *Мокрањчева* (Стеван Стојановић-Мокрањац), *Његошева* (x2) (Петар Петровић-Његош), *Стеријина* (Јован Поповић-Стерија), *Чубрина* (Симе Милутиновић-Сарајлија, надимак Чубра), *Чича Илијина* (Илија Станојевић-Чича Илија), *Чика-Љубина* (Љубомир Ненадовић-Чика Љуба), *Цоцина* (Софија Ђорђевић-Цоца, глумица).

Изван наведене три категорије налазе се само малобројни примери другачије мотивисаних ходонима: *Батутова* (Милан Јовановић-Батут, лекар и научник), *Есад Пашина* (Есад-паша *Топтани*, албански политичар почетка XX века), *Иван-бегова* (*Иван Црнојевић*, средњовековни владар Зете), *Мандринска* (*Мандра*, надимак бившег власника поседа на коме је улица), *Млатишумина* (Станиша Марковић-Млатишума, војсковођа из XVIII века), *Скендер-бегова* (Скендер /Станиша/ Црнојевић, син Ивана Црнојевића владара Зете), *Хаџи Мустафина* (Хаџи Мустафа Шиникоглу, београдски везир почетком XIX века, запамћен по доброј управи), *Чардаклијина* (Петар Новаковић-Чардаклија, српски дипломата почетком XX века).

2.2.4. Само у двама примерима забележени су ходоними исказани посесивним придевом пореклом од племенског имена: *Брсјачка* (Брсјаци, македонско племе које је дало велики број учесника у српско-турским ратовима крајем XIX века), *Мијачка* (Мијаци, македонско племе српскога порекла).

2.2.5. Забележена су два ходонима исказана посесивним придевом изван претходно наведених категорија: *Југ Богданова* (Југ Богдан, лик епске народне поезије) и *Дукљанинова* (анонимни аутор најстаријег јужнословенског рукописа у науци названог Летопис попа Дукљанина).

2.3. Малобројне ходониме антропонимског порекла исказане именичком синтагмом можемо поделити на два типа. Први и многобројнији тип представљен је именичком синтагмом чији је зависни члан исказан посесивним придевом, док се у центру синтагме налазе именице *венац*, *пролаз*, *сокак* или *сокаче*: (а) *Андрићев венац*, *Гундулићев венац*, *Косанчићев венац*, *Обилићев венац*, *Топличин венац*, *Хајдук-Вељков венац*; (б) *Благојевићев пролаз* (Милан Благојевић-Шпанац, учесник револуционарног покрета), *Велимировићев пролаз* (Пера Велимировић, политичар XIX века), *Вучићев пролаз* (Тома Вучић-Перишић, устаник, политичар XIX века), *Ђурићев пролаз* (Михаило Ђурић, учесник револуционарног покрета), *Митровићев пролаз* (Мика Митровић, учесник револуционарног покрета), *Спасићев пролаз* (Никола Спасић, трговац и добротвор XIX века); (в) *Гајићев сокак* (Гајићи, староседеоци који и данас живе у улици), *Златановићев сокак* (Златановићи, породица из Железника чије се куће налазе у истоименом сокаку); (г) *Синђелићево сокаче*, *Хајдук-Вељково сокаче*.

Други тип овога модела представљен је номиналном синтагмом чији је зависни члан исказан посесивним генитивом: *Мраовића сокаче* (Теодосије Мраовић, београдски митрополит и добротвор XIX века).

3. О мотивацији ходонима

Статистички приказ најчешћих типова мотивације савремених београдских ходонима антропонимског порекла приказан је у следећој табели.

Табела 4: Најфреквентнији типови мотивације ходонима

Мотивисаност	Број	%
Припадници предратног комунистичког покрета, партизанског покрета у II светском рату и жртве II светског рата	454	32,38
Знамените личности српске и светске културе	438	31,24
Знамените личности српске историје XIX и почетка XX века	243	17,33
Знамените личности српске историје средњег века	87	6,20
Знамените личности локалне (београдске) историје	72	5,13
Остало	108	7,70
Укупно	1402	100

У вези са презентованим статистичким подацима посебно треба указати на тешкоће у одређивању мотивације које проистичу из чињенице да су се личности по којима улице носе имена често остављале траг у више различитих области људског деловања (политика, привреда, наука, уметност) тако да није увек било најјасније који је аспект деловања био пресудан за именовање улице.

3.1. Највећи број ходонима (око 32,33 %) – како показује наведена табела – идеолошки је мотивисан именима припадника предратног комунистичког покрета, припадника партизанског покрета у II светском рату, као и именима жртава у II светском рату. Велики број овако мотивисаних ходонима не представља изненађење с обзиром на то да је Београд у годинама након II светског рата доживео наглу експанзију, значајно повећање броја улица, које су онда именоване у складу са идеолошким назорима победника. Током неколико таласа преименовања улица у последњих неколико деценија (од пада комунизма и увођења демократије до данас) један број овако мотивисаних улица (нарочито у ужем градском језгру) вратио је своје предратне називе или добио нове (мотивисане именима неоспорних знаменитих личности српске или светске културе), што се није битније одразило на проценат заступљености овако мотивисаних ходонима у целини корпуса.

С обзиром на велики број ових примера, као и с обзиром на то да неки примери овога типа већ навођени у претходним одељцима, овде се не наводе посебни примери.

3.2. Велики број ходонима (око 31,24 %) мотивисан је именима знаменитих личности српске и светске културе. Унутар ове групе може се издвојити неколико подтипова мотивације, што је приказано на следећој табели.

Табела 5: Мотивација према именима личности из српске и светске културе

Мотивисаност	Број	Процент
Знамените личности српске и светске културе	438	31,24
– Књижевници	188	13,40
– Научници и инжењери	125	8,91
– Сликари, вајари и фотографи	53	3,78
– Драмски и филмски уметници	40	2,85
– Композитори	19	1,35
– Публицисти и културни радници	13	0,92

3.2.1. Највећи број примера из ове групе (око 13,4 %) – како показује наведена табела – припада улицама које су мотивисане именима књижевника. Очекивано је највише улица названих према српским књижевницима (више од 2/3 примера): *Боре Станковића, Данила Киша, Десанке Максимовић, Милоша Црњанског, Јована Дучића, Лазе Костића, Меше Селимовића, Његошева, Петра Кочића, Шантићева*, итд. Мањи број примера представљају улице назване (а) према јужнословенским (дубровачким, хрватским и словеначким) писцима, или (б) према писцима светске књижевности. Примери из категорије (а): *Антон Ашкерца, Аугуста Шеное, Ивана Цанкара, Валентина Водника, Мирослава Крлеже, Прешернова*, итд. Примери из категорије (б): *Ане Ахматове, Бајронова* (Џорџ Гордон, лорд Бајрон), *Браће Грим, Гетеова* (Јохан Волфганг Гете), *Петраркина* (Франческо Петрарка), *Пушкинова* (Александар Сергејевич Пушкин), *Раблова* (Франсоа Рабле), *Шекспирова* (Виљем Шекспир), итд.

3.2.2. Међу ходонима мотивисаним знаменитим личностима науке и технике очекивано преовлађују Срби: *Александра Белића* (слависта прве половине XX века), *Булевар Михаила Пупина, Булевар Николе Тесле, Драгослава Срејовића* (археолог друге половине XX века), *Ђуре Даничића* (филолог XIX века), *Мике Аласа* (Михаило Петровић, математичар), *Милутина Миланковића, Руђера Бошковића* (природњак), *Цвијићева* (Јован Цвијић, географ), итд. У овом подтипу веома је мали број примера мотивисаних именима знаменитих светских научника: *Алберта Ајнштајна, Александра Флеминга, Бертранда Расела, Дарвинова, Ивана Мичурина* (совјетски биолог XX века), *Исака Њутна, Николе Коперника*. Између ове две групе налазе се страни научници који су оставили трага у српској култури: *Гастона Гравијеа* (француски научник који се бавио Србијом), *Јиречекова* (Константин Јиречек, чешки историчар Балкана), *Шафарикова* (Павел Јозеф Шафарик, словачки филолог), *Ранкеова* (Леополд Ранке, немачки историчар), *Јастребовљева* (Иван Степанович Јастребов, етнограф и историчар Срба на Косову и Метохији), *Јернеја Копитара* (словеначки филолог), *Миклошичева* (словеначки филолог), *Томе Маретића* (хрватски филолог, вуковац).

3.2.3. У односу на претходна два мотивациона подтипа примери ходонима мотивисаних именима сликара, вајара и фотографа знатно су ређи (око 3,78 %). И у овој групи преовлађују имена српских и јужнословенских уметника: *Анастаса Јовановића* (сликар, вајар и фотограф), *Марка Челебоновића* (сликар), *Мештровићева* (Иван Мештровић, вајар), *Лојзе Долинара* (вајар), *Паје Јовановића* (сликар), *Надежде Петровић* (сликар), *Саве Шумановића* (сликар), *Томе Росандића* (вајар), итд. – док се према именима светских уметника налази само један ходоним: *Леонарда да Винчија*.

3.2.4. Српски уметници преовлађују и у групи ходонима која је мотивисана именима драмских и филмских стваралаца: *Добриновићева* (Петар Добриновић, глумац, редитељ, управник пошоришта), *Жанке Стокић* (глумица), *Љубинке Бобић* (глумица), *Зорана Радмиловића* (глумац), *Раши Плаовића* (глумац и редитељ), итд. Малобројни су примери ходонима мотивисаних према именима светских уметника: *Ајзеништајнова* (Сергеј Ајзенштајн, совјетски филмски редитељ прве половине XX века), *Браће Лимијер* (оснивачи кинематографије), *Манакијева* (Милтон Манаки, први филмски сниматељ на Балкану), *Чарли Чаплина* (глумац прве половине XX века).

3.2.5. У малобројној групи ходонима мотивисаних именима композитора налазимо српске, југословенске и светске уметнике: (а) *Војислава Вучковића*, *Исидора Бајића*, *Корнелија Станковића*, *Петра Коњовића*, итд. (б) *Ватрослава Лисинског*, *Јосипа Славенског*, итд. (в) *Едварда Грига*, *Моцартова*, *Петра Чајковског*, *Федерика Шопена*, *Сметанина*.

3.2.6. Последњу и најмалобројнију групу примера унутар овога мотивационог типа чине ходоними названи према српским публицистима и културним радницима XIX и XX века. Примери: *Браће Рибникара* (оснивачи и сарадници Политике), *Глигорија Возаревића* (књижар и издавач из XIX века), *Данила Медаковића* (но;винар, издавач, штампар и историчар XIX века), *Димитрија Давидовића* (новинар и дипломата XIX века), *Мите Ракића* (преводицац и публициста), итд.

3.3. Трећи по бројности мотивациони тип чине ходоними мотивисани именима знаменитих личности српске историје XIX и почетка XX века (око 17,33 %). И унутар овога типа издвајају се подтипови, чија је статистичка дистрибуција у корпусу приказана у следећој табели.

Табела 6: Мотивација према личностима српске историје XIX и почетка XX века

Мотивисаност	Број	Процент
Знамените личности српске историје XIX и почетка XX века	243	17,33
– Државници, политичари, војници, национални радници	112	7,98

– Учесници у ратовима краја XIX и почетка XX века	75	5,34
– Учесници у Првом и Другом српском устанку	57	4,06

3.3.1. Најбројнији подтип чине ходоними мотивисани именима државника, политичара, војника и националних радника XIX и почетка XX века (око 8 %). Само илустрације ради наводе се малобројни примери: *Кнеза Михаила, Краља Милана, Краља Петра, Булевар кнеза Александра Карађорђевића, Булевар краља Александра, Краљице Марије, Краљице Наталије, Кнегиње Зорке, Илије Гарашанина, Јована Ристића, Димитрија Туцовића, Светозара Милетића, Светозара Марковића, Јаше Продановића*, итд.

3.3.2. Други мотивациони подтип (око 5,2 %) чине ходоними названи према именима учесника у ратовима од краја XIX и у првим деценијама XX века (српско-турски ратови, балкански ратови и I светски рат). Примери: *Булевар војводе Бојовића, Булевар војводе Мишића, Булевар војводе Путника, Војводе Степе, Војводе Вука, др Миљивоја Петровића, Капетана Завишића, Милунке Савић, Пилота Михаила Петровића, Мајора Илића*, итд. Посебно истицање унутар овога подтипа заслужују ходоними названи према странцима који су на неки начин задужили Србију у овим догађајима: *Адмирала Гепрата* (Емил Гепрат, француски адмирал, указивао помоћ српским избеглицама у Бизерти), *Арчибалда Рајса* (швајцарски публициста, почасни капетан српске војске у Првом светском рату), *Булевар Франше д`Еперea* (Луј Франше д`Епере, маршал француске и почасни војвода српске војске), *Генерала Анрија* (Пол Проспер Анри, француски генерал на Солунском фронту), *Генерала Штурма* (Павле Јуришић-Штурм, генерал српске и југословенске војске, учесник балканских ратова и Првог светског рата), *др Изабеле Хатон* (добровољно лечила Србе у Првом светском рату), *Есад Пашина* (Есад-паша Топтани, турски генерал и албански политичар који је помогао српску војску приликом повлачења преко Албаније), *Леди Пеџет* (супруга британског амбасадора у Београду, помагала српску војску у Првом светском рату).

3.3.3. Трећи мотивациони подтип (око 4 %) чине ходоними мотивисани именима знаменитих личности учесника I и II српског устанка. Примери: *Алексе Ненадовића, Бирчанинова, Добрачина, Ђакона Авакума, Ђушина, Змаја од Ноћаја, Зеке Буљубаше, Кнез Милетина, Кондина, Ломина, Молерова, Мутапова, Станоја Главаша, Курсулина*, итд. У овој се групи налазе и *Ичкова* (Петар Ичко, дипломата из времена Првог српског устанка) и *Хаџи Мустафина* (Хаџи Мустафа Шинокотлу, београдски везир из времена пре дахија, запамћен по доброј управи).

3.4. Четврту групу ходонима чине они који су мотивисани именима знаменитих личности српског средњег века (око 6,2 % укупног броја примера).

Примери: *Булевар деспота Стефана, Високог Стевана, Деспота Ђурђа, Деспота Оливера, Деспота Угљеше, Кнеза Вишеслава, Жупана Часлава, Краља Владимира, Краља Вукашина, Краља Драгутина, Краља Милутина, Немањина, Стевана Првовенчаног, Цара Душана*, итд. Унутар овог типа посебно се издвајају две подгрупе: (а) ходоними мотивисани именима јунака епских песама са средњовековном тематиком: *Виле Равијојле, Војводе Пријезде, Браће Југовића, Мајке Југовића, Мајке Јевросиме, Косовке девојке, Змај-Огњена Вука*, итд. (б) малобројни ходоними мотивисани именима знаменитих личности хрватске средњовековне историје: *Бана Младена, Војводе Хрвоја, Кнеза Трпимира, Људевита Посавског, Матије Гупца*.

3.5. Пету групу ходонима (око 5,13 % укупног броја примера) чине они који су мотивисани именима личности локалне (београдске) историје. Унутар ове групе налази се неколико подтипова: (а) ходоними мотивисани именима београдских архитеката и урбаниста: *Александра Бугарског* (архитекта), *Драгише Брашована* (архитекта), *Емилијана Јоксимовића* (први београдски урбанист), *Јелисавете Начић* (архитекта), *Јована Илкића* (архитекта), *Макензијева* (Франсис Макензи, Шкот који је живео у Београду и значајно допринео његовој урбанизацији), *Николе Добровића* (архитекта), *Николе Стаменковића* (инжењер, заслужан за увођење водовода и канализације у Београду); (б) ходоними мотивисани именима београдских трговаца и задужбинара XIX и XX века: *Ванђела Томе, Василија Василијевића, Велимира Тодоровић, Влајковићева* (Ђорђе Влајковић-Ђока), *Ђорђа Илића, Ђорђа Пантелића, Ђорђа Радојловића, Јоце Јовановића, Каленићева* (Владимир-Влајко Каленић), *Капетан-Мишина* (Миша Анастасијевић), *Коларчева* (Илија Милосављевић-Коларац), *Николе Спасића*, итд. (в) ходоними мотивисани именима градоначелника Београда и Земунa у XIX и XX веку: *Васе Лазаревића, Велисава Вуловића, Владе Илића, Владимира Николића, Добре Митровића, др Петра Марковића, Ђорђа Миловановића, Ђурићева, Живана Панића, Живка Карабиберовића, Косте Главинића, Марка Николића, Милована Маринковића, Милоша Савчића, Светозара Папића*, итд. (г) ходоними мотивисани именима људи или породица који живе или су живели на поседу на коме је улица настала: *Гајићев сокак* (Гајићи, староседеоци који и данас живе у улици), *Гвоздићева* (Светозар Гвоздић, државни службеник, министар; улица просечена на његовом имању), *Златановићев сокак* (Златановићи, породица из Железника чије се куће налазе у истоименом сокаку), *Лазаревићева* (Коста Лазаревић, индустријалац; улица је просечена на његовом бившем земљишту), *Милићева* (породица чије се куће налазе у улици), *Мандринска* (Мандра, надимак бившег власника поседа), итд. Ходоними из последње групе примера заслужују посебно истицање с обзиром на то да представљају једине примере ходонима антропонимског порекла који имају реалну мотивацију.

3.6. Изван наведених класификација остаје мања група ходонима (око 7,7 % укупног броја примера) у оквиру које су малим бројем примера заступљени различити мотивациони модели. Навешћемо само неколико подтипова са релативно већим бројем примера: (а) црквени великодостојници и светитељи Српске православне цркве: *Патријарха Варнаве, Патријарха Димитрија, Патријарха Јоаникија, Рајачићева* (Јосиф Рајачић, српски патријарх XIX века), *Светог Климента, Светог Марка, Светог Наума, Светог Прохора Пчињског, Ђирила и Методија*; (б) страни политичари и државници: *Александра Дубчека, Венизелосова, Гандијева, Индире Ганди, Масарикова, Цона Кенедија, Џорџа Вашингтона, Улофа Палмеа*, итд. (в) спортисти и спортски радници: *Боце и Јакше, Душана Јовановића, Јована Микића-Спартака, Радивоја Марковића, Снежане Хрепезник, Трајка Рајковића, Аљехинова, Велемајстора Боре Костића, Моше Марјановића, Радивоја Кораћа*; (г) погинули у ратовима деведесетих година XX века: *Бојана Ђорђевић, Мајора Зорана Радосављевића, Небојше Марковића, Предрага Васића, Пуковника Миленка Павловића, Хероја Милана Тепића*.

4. Закључне напомене

На основу проведене анализе могу се извести следећи закључци: (а) највећи број савремених београдских ходонима антропонимског порекла представља именичке синтагме са именицом *улица* у центру и неконгруентним атрибутом исказаним посесивним генитивом, знатно ређе и посесивним придевом; (б) највећи број ових ходонима идеолошки је мотивисан чувањем успомене на припаднике предратног комунистичког покрета и партизанског покрета у II светском рату; (в) велики број ходонима мотивисан је чувањем успомене на знамените личности српске и светске културе (књижевнике, научнике и уметнике), као и на знамените личности српске средњовековне и нововековне историје; (г) забележени су само малобројни ходоними са реалном мотивацијом (улице назване према именима људи или породица који живе или су живели на простору на коме је улица настала).

*Department for Serbian language
University of Kragujevac
Jovana Cvijica bb
340 00 Kragujevac
SERBIA
vladimir.polomac@gmail.com*